

BRADEAN-EBINGER Nelu
egyetemi tanár
Budapesti Corvinus Egyetem
Nemzetközi, Politikai és Regionális Tanulmányok Intézet

full professor
Corvinus University of Budapest
Institute of International, Political and Regional Studies
email: nelu@uni-corvinus.hu

**TANTÁRGYSTRUKTÚRA, OKTATÁSI CÉL
ÉS MÓDSZER A BÉCSI KELETI AKADÉMIA
DIPLOMATAKÉPZÉSÉBEN (1754–1918)**

**STRUCTURE, PURPOSE AND METHODS OF COURSES
IN TEACHING OF DIPLOMATS AT THE ORIENTAL
ACADEMY IN VIENNA (1754–1918)**

ABSTRACT

In the following paper, I'll present the history of the well known and famous high school „Orientalische Akademie” in Vienna. The study will focus together with the historical issues on the teaching of the carrier diplomats in the time before the First World War retrospectively into the 19. and 18. Centuries.

The paper shows as well as the conclusion that the teaching and the structure of the study projects were on a very high level. All of the needfull substances and knowledges used up for the diplomatical branch, as law, history, economics was available for the students of this school. The teaching activity in the linguistic aria was prominent in European relations too. Our study presents the methods and the very rich scale of the offering on the teaching-forms in their historical development from 1754 into the beginning of the 20. century. Most of these methods are also used in the pedagogical praxis up to date as for example: sensomotoric style of learning, development of the extroverted type of the individuum, grammatical interiorization in the diplomatical professional language.

Keywords: sensomotoric style of learning, development of the extroverted type of the individuum, grammatical interiorization in the diplomatical professional language.

Kulcsszavak: szenzomotoros tanulási stílus, az extrovertált személyiség típus fejlődése, grammatikai interiorizáció a diplomáciai szaknyelvben.

Az úgynevezett „vesztfáiai rendszer” a harmincéves háború után megvetette a későbbi nemzeti államok kialakulásának alapjait.¹ A Habsburg Birodalom előtt a 18. századra megszűnt nyugat felé a terjeszkedés lehetősége (kompenzáció, házasság, háborúk, stb.). Az újabb területek szerzése, a régi feudális-rendi módszerekkel folytatott *birodalomgyarapítás* előtt bezárultak a kapuk. Maradt a keleti terjeszkedés, például a középkori lengyel állam rovására, amit 1772-ben, majd még kétszer felosztottak egymás között a szomszéd hatalmak, Oroszország és Poroszország.² De a hódításokkal sok baj volt, a lengyelek újra és újra megpróbálták lerázni az idegen uralmat. Még 1863-ban is kirobbant egy nagy lengyel felkelés, amit az oroszok véresen levertek, de a Habsburg Monarchiának is eleinte többször meggyűlt a baja a lengyel forradalmárokkal, így 1846-ban is a krakkói parasztlázadás során.³

Terjeszkedni tehát máshol kellett, például a Balkánon a Török Birodalom rovására, és ami kutatásunk számára a legfontosabb: a kereskedelem kiterjesztésével a Közel- és Közép-Kelet országaira. A kereskedelem és a keleti diplomácia török, arab, perzsa nyelvismeretet igényelt, ami a 18. század elején Bécsben az állami szolgálat szintjén még nem volt. Az akut nyelvi szakemberhiány gerjesztette az igényt, hogy kellene egy tolmácsiskolát alapítani, ahol a fenti nyelveket oktatják. Legalábbis Kaunitz herceg, Mária Terézia kancellárja így gondolta, tanulmányozta a francia mintákat, és adta az ötleteket az uralkodónőnek. A bécsi Keleti Akadémiát Mária Terézia alapította 1754-ben. „Hivatalosan Keleti Nyelvek Császári-királyi Akadémiájának nevezték, a gyakorlatban azonban mindenki a rövidebb névváltozatot használta: Orientalische Akademie. Az iskola egészen 1918-ig, a Monarchia felbomlásáig működött, s (nyelvileg is) nagyon magasán képzett diplomátákat adott a Habsburg-birodalomnak, 1867 után az Osztrák-Magyar Monarchiának.” – olvashatjuk az iskola genéziséről szóló fejezetben a téma nyelvközpontú aspektusát feldolgozó Tefner Zoltán könyvében.⁴

Történetileg ezért korántsem érdektelen az intézet keletkezése, s kevésbé feldolgozott aspektusa, az ott folyó nyelvközpontú tanítás. Egyrészt tartalmilag, másrészt módszertanilag. Részleteiben ábrázolva a képzés különféle formáit és formaváltozásait az idők során. A nyelvi képzés korabeli módszereinek fejlődését és magas minőségét úgy lehet legjobban érzékelni, ha azokat a mai nyelvtanítás módszertani kultúrájával vetjük egybe.⁵ Mi tette szükségessé az intézmény megalapítását? – teszi fel a kérdést több szerző. Az Akadémia történetét és egész működési mechanizmusát az osztrák történész, Heinrich Pfusterschmid-Hardtenstein „Von der Orientalischen Akademie zur K. u. K. Konsularakademie. Eine Maria-Theresianische Institution und ihre Bedeutung für den auswärtigen Dienst der Österreichisch-Ungarischen Monarchie” című tanulmányában inkább a külpolitika szükségleteit emeli ki. 1754 előtt a Habsburg Monarchia elvesztett két nagy háborút a poroszok ellen. A birodalom területileg és tekintélyét, hatalmi-politikai presztízsét illetően volt

kárvallottja elsősorban a két sziléziai háborúnak.⁶ A birodalomnak le kellett vonni a megfelelő következtetéseket. Nyitás kelet felé, a nyugati kapu a porosz szoldateszka miatt be van zárva.⁷

Külpolitika, „külügyek” természetesen korábban is voltak, intézményszerű szervezettség kevésbé: a külügyek intézése a nagy császári épületekben elszórtan, különféle helységeekben, kancelláriákon, vagy egyszerűen csak irodákban történt.⁸ „A külpolitikai vezetőkben (sokuk egy személyben katonai vezető is) is hasonló igények merültek fel, hiszen hiányoztak azok az emberek, akik megfelelő szinten tudták volna képviselni a birodalom érkekeit a vereség, avagy a győzelem teremtette új helyzetben. Sok időnek kellett még eltelnie ahhoz, míg 1848-ban létrejött egy olyan intézmény, amit már Külügyminisztériumnak, „Ministerium des Aeußern”, hívtak, de addig is megfigyelhető egy lassú folyamat, amelynek kebelében a külügyi kancelláriákon dolgozó hivatalnokok presztízse nőttön-nőtt.⁹ Miközben egészen az elején a beszürkítő irodai munkát végezték: latin és francia nyelvű leveleket fogalmaztak, sifírozta, iktattak, expedáltak, a nyers jegyzetektől kalligrafikus minőségű kész dokumentumokat gyártottak. Csak kimagasló külpolitika-csináló személyiségek, mint Kaunitz és Metternich alatt léptek ki ezek a háttérben dolgozó emberek az ismeretlenségből, s lettek a későbbiek során a dolgokat vezető és kivitelező tanácsosok, szekcióvezetők, sőt befolyásos külpolitikuskok.”¹⁰

A tantárgystruktúra korai időszaka. A nyelvi képzés primátusa. Nevelési cél

Nehezen találtak rá a valóban hasznos modellre, Bécsben eleinte – már a 17. század közepétől kezdve – próbálkoztak átmeneti megoldásokkal. Hogy tudjanak beszélni a törökökkel, a konstantinápolyi görögök, a fanarióták segítségét vették igénybe, akik híresek voltak sokoldalú nyelvtudásukról. Az úgynevezett dragomán-, azaz tolmácsszolgálatot eleinte velük próbálták megoldani. Megbízhatóságukkal kapcsolatban azonban hamar kifogások merültek fel, fontos állami információk sok esetben a török portánál kötöttek ki.¹¹ A fanarióta görögök politikai erkölcsi valahol a machiavellizmus legszélsőségesebb szárnyán helyezkedtek el, sötét dolgok kifundálói voltak.¹² Az átmeneti megoldást célirányosabb próbálkozások követték. Már a 17. században küldtek ki a konstantinápolyi követségre ügyes, jó eszű gyerekeket, akik a követséghez tartozva „a város utcáin, a piacokon, a török hivatalokban gyakorolták a nyelvet, hogy elérjék azt a nyelvi kompetenciát, amivel már tolmácsként lehetett őket alkalmazni.”¹³ A végső megoldást a francia minta szolgáltatta. Anton Wenzel von Kaunitz (1711–1794), Mária Terézia híres kancellárja rövid ideig párizsi követként szolgált, s jól ismerte a francia diplomataképző iskolákat.¹⁴ Az úgynevezett Académie de Torcy, majd később az École des Langues Orientales mintáit egyszerűen adaptálták osztrák viszonyokra. „Tehetséges fiatal fiúkat gondosan kiválasztani, majd alapos nyelvi és szakmai képzésben részesíteni, szinte katonai fegyelem mellett – ezek voltak az irányadó alapelvek.

A „jeunes de langue”, bécsi változatban a „Sprachknaben”, vagy „Konsulareleven” részben önköltségesen vehettek részt a képzésben, főleg a gazdag arisztokraták gyerekei, de ösztöndíjas lehetőségeket is biztosítottak a szegényebb, sokszor polgári származású növendékeknek.¹⁵ A Keleti Akadémia sajátosan kora újkori intézmény volt, tele a rendiség hagyományaival, az embereket rang szerint kezelő szokásokkal, de Kaunitz ügyelt arra, hogy ez az intézmény egy kissé az „Insel de Seligen”, a „Boldogok Szigete” legyen. *Demokratikus szociológiai alapmodell*, ahogy Tefner fogalmazza meg Gidden demokrácia elmélete alapján.¹⁶ „Bécsben, a császári udvar által szemmel tartva, tehetséges fiatalokat [gyűjtünk össze], akik mind a Keleten, mind a Nyugaton szükséges nyelvekben, de ezen kívül – az arra hivatott tanárok által – a tudományokban is olyan képzésben részesülnek, amely alkalmassá teszi őket arra, hogy Ausztria kereskedelmi és politikai érdekeit a Keleten jól képviseljék.” – szövelt a Kaunitz-i útmutató.¹⁷

Az persze az első időkben talány volt, hogy milyen irányban halad a képzés. A tolmácképzés szolgáltatta az alapot, de elég-e ez a Monarchia keleti löre nyomulásához? Milyen tantárgyi struktúrában képzelték ezt a célt elérni Kaunitz és utódai? Kell-e még ezeknek a mégoly tehetséges fiúknak vlamilyen plusz ismeret? Tefner a bécsi levéltárnak a Keleti Akadémia iratait tartalmazó fondok alapján választ ki néhány tantervi táblázatot, de ez elég arra, hogy szemléletes képet kapjunk a tantárgyi viszonyokról. 1754-ben, tehát a megalakulás pillanatában, a kínálat még meglehetősen szerény.¹⁸ A szakmai tantárgyak öt témakört alkottak, általános képzés, hittan, földrajz, történelem, és kalligráfia, a nyelvi blokk szintén tárgyból áll: török, olasz, latin, francia és újjörög.¹⁹ 1773-ra a választék nagyon kibővült: aritmetika, földrajz, természettan, természettörténet, művészetek és kézművesség, bölcsészeti tárgyként a metafizika és erkölcstan, világtörténet, oszmán történet, katekizmus, jog, illetve szépirodalom. A nyelvi képzés struktúrája a kereskedelmi kapcsolatok keleti irányú bővülését tükrözte, a fent idézett európai nyelveken kívül tanítottak már olaszt is, s a török mellett belépett a perzsa és az arab.²⁰

Jól kitalált tantárgystruktúrák váltják egymást a 19. század többször megújuló tanterveiben. Ilyen az 1812-es: az elsősöknek – már aki még nem tudja – kötelező a francia (kevés volt ilyen), aztán belép a sarkalatos nyelv, a *török*. Tefner megállapítja, hogy a módszertani következetesség végigvonul az Akadémia történetének 154 évén.²¹ Itt, 1812-ben láthatjuk először megjelenni azt a módszertani elvet, hogy a török az első, s a másik két keleti nyelv, az arab (vulgárarab) és a perzsa „a törökkel összefüggésben” oktatandó.²² S a másik jól kitalált rendszer, hogy miután az első évben megtörtént a török nyelv alapozása, a második tanév első félévében rögtön megjelenik az *oszmán történelem*. „Ennek a rendszernek az alapelgondolása már itt megjelenik: a szaktárgy nem választható el a filológiai vonaltól, hanem hogy ezek egymást kiegészítve, kölcsönhatásban segítsenek abban a leendő diplomatáknak, hogy a világot a maga egységében tanulják meg szemlélni. Ugyancsak egy ilyen panteista újítás a kronológia oktatása a III. évfolyamon, de ez más előrehaladott török és perzsa nyelvi ismeretek birtokában, hangsúlyozva azt, hogy leg-

inkább a Kelet időtörténete áll a kronológia-oktatás középpontjában. Az V. évfolyamon 1812-ben már oktatnak főtárgyként török alkotmánytant – nyilvánvalóan komparativista módszerrel, végig véve mindazokat a szerződéseket is, amelyek a Habsburg-monarchia és az Oszmán Birodalom között érvényben voltak. Mindez akkor már természetesen török nyelvű előadás és szeminárium keretében.²³

Nagy ugrást téve, majd szemügyre véve az 1833-as tantárgylistát, mindenek előtt a történeti és jogi tárgyak differenciálódása figyelhető meg. Az Akadémia akkori igazgatója Joseph von Rauscher reformjai alaposan átalakították a tantervet. Van diplomáciai államtörténet, Ázsia története a kalifátusok bukásáig, a török népek története és jogtörténete, természetes magán-, állam- és nemzetközi jog, Polgári Törvénykönyv, általános bírósági és csődeljárási rend, kereskedelmi jog, váltójog, tengerjog, statisztika. S ami ismét csak a balkáni kemény viszonyok miatt felgyülemlett keserűségnek lehetett a következménye: büntetőtörvénykönyv, törvénykönyv a rendőri túlkapasokról. A nyelvek sora változatlan képet mutatott, kivételt képezett az angol (!), természetesen *akkor még csak választható tárgyként*.²⁴ Ha a táblázatokat összehasonlítjuk, akkor látunk egy határozott fejlődési vonalat: a tantárgyválaszték fokozatosan nő, nyilvánvalóan az egyre inkább modernizálódó kor parancsait követve. Vannak furcsa témák is (vagy legalábbis mai szemünkkel vézve furcsa témák) programon, ilyen az 1773-as listán még szereplő háborúfegyver- és lőporismeret; a kor balkáni viszonyait ismerve nem csodálkozhatunk azon, ha egy diplomatának másra is szüksége volt ott, mint az intézkedni tudásra. Ugyancsak az 1773-as tantárgyak között találjuk azokat a „készségtárgyakat”, mint a tánc, a vívás és a szabadkézi rajz.²⁵

Aztán bekövetkezett az, amely minden iskola életében bekövetkezik, a tantárgystruktúra telítetté válik. Ilyenek voltak a nyelvek. A 19. század közepére elért egy bizonyos határt, amelyen túl már értelmetlennek látták a hallgatók terhelését, pontosabban belátták azok túlterhelését. 1800 után nagy gondot fordítottak az általános műveltségi alapmodulra, nevelési célként megfogalmazva – ma így mondanánk – a minden oldalúan fejlett „kultúremlékek” képzését. Az olasz nyelv a tengerjog miatt foglalt el kiemelt helyet (a Mediterránumban a tengerjog hagyományosan egyet jelentett az olasz nyelvvel), a francia pedig a mai angolhoz hasonlóan általános munkaeszköz volt a nemzetközi kapcsolatokban. Csupán a mai ember fülének hangzik érdekesen az, hogy csak 1833-ban vezették be az angolt, mint választható tárgyat, s csak 1897-ben lett kötelező tárgy.²⁶

Kezdeti módszerek

A kezdeti módszerek monoton memorizálásban merültek ki. Egy mondat törökül, egy mondat németül, majd fordítva. Nincs olyan modern nyelvtanítási módszertan, amely ezt a technikát egyértelműen tiltaná, az azonban ma már mindenütt evidencia, hogy nagy baj, ha a nyelvtanítás *csak* ebből áll. Bizonyos változásokat a módszertan területén a század közepe hozott.²⁷ A kritika három fő kifogásból

táplálkozott: túl sok nyelvet tanít az intézet, időben nem fér bele az, hogy a növendékek a sok nyelvet jól elsajátítsák, aztán a memorizálásos módszer időrabló volta, s ami mindebből következik, hogy csak a receptív tanulás jut érvényre, ahelyett, hogy a növendékek problémamegoldó intelligenciáját fejlesztenék. Jogos kifogások, akármelyek akármelyik mai „modern” nyelvtanítási „projektben” is megállnák a helyüket. Az első időszakban nagy szerep jutott a latinnak: a grammatika alapmodellje, rajta keresztül magyarázták el a többi nyelv nyelvtani jelenségeit.²⁸

1871-ben nagy változások történtek a külügy vezetésében, amikor Andrassy Gyula lett a közös külügyminiszter. Intézményi reformokat léptettek életbe. Nem annyira a Keleti Akadémián folyó nyelvtanítás – hiszen az akadémia Andrassy szemében az alpontok alpontja volt, ő maga sem volt úgynevezett „karrierdiplomata” –, hanem a Ballhausplatz, a külügyminisztérium hivatali szerkezetében. Osztályok, részlegek szűntek meg, embereket bocsátottak el.²⁹ Meglepőnek nem mondható – mint ahogy számos más kulturális világmegváltó terv esetében sem a 19. században – hogy a végrehajtást elsodorta a világpolitika. Az 1875-ben meglepetésszerűen kirobbant nagy keleti válság háttérbe szorított minden „békebeli” programot. Andrassyt és az egész diplomáciai apparátust létkérdések foglalkoztatták.³⁰

A mindent átalakító reformokra Andrassy 1879-es leköszönése után majd húsz évet kellett várni. Miután 1898-ban is napvilágot látott egy 19 oldalas reformtervezet (a bécsi levéltárban az „Organisations-Entwurf für die Orientalische Akademie Jänner 1898” cím alatt található)³¹, 1898-ban teljesen új alapokra helyezték az intézmény működését. A változásokat meghatározó, ezúttal már 80 oldalas tervezetet Michael Pidoll von Quintenbach³² az intézet akkori igazgatója készítette, emlékirat formájában.³³ Tefner így jellemzi a nagy politikai változásokat a 19. Század legvégén: „Ezekben az évszázadokban az európai diplomáciában, s így Ausztriában is, a szolgálatnak egy hármás rétegződése vált általánossá: fent, az irányítás szintjén állt a minisztériumi szolgálat, a bécsi diplomácia nyelvére lefordítva, a Ballhausplatz apparátusa, ez alatt álltak presztízsből a követségek, majd legalul a konzuli szolgálat, enyhén lekezelve az első kettő által. A századfordulón ez a helyzet tartathatlanná vált, miután a világ kinyílt, s az Osztrák-Magyar Monarchia is nyitott a világra. A megváltozott társadalmi környezet mindenkorinál nagyobb számban hívta életre a konzulátusokat. A képzési rendszernek rá kellett hangolódnia a változásokra.”³⁴ Nemkülönb a nyelvoktatásnak is. Lecsökkent a keleti nyelvek iránti szükséglet. A Török Birodalom, mint nagyhatalom már régóta halott volt.

Új sztenderdek

De mik voltak ezek a sztenderdek? A fent idézett 19 oldalas „Entwurf” mindössze három (!) oldalt szánt a nyelvoktatásra, az 1898-es már jóval többet, mintegy 7 oldalt.³⁵ A második iratból mindenekelőtt az tűnik elő, hogy a szakmai tantárgyakat tartja fontosabbnak a nyelveknél, s hogy ez az óraszámokban is kifejeződik: 1898 után ötven százalék alá csökkent a nyelvórák száma a szakmai tárgyak-

hoz viszonyítva.³⁶ „Az akadémián folyó nyelvészeti oktatásnak az oktatási célnak megfelelően mindenekelőtt gyakorlatiasnak kellett lennie.”³⁷ A Promemoria ezzel a bekezdéssel a lecsökkentett óraszámot indokolta, miközben a színvonalból nem engedett. Az ellentmondás megszüntetésére a módszertan jelentette a kiutat.³⁸

„Eltekintve a szűkebb értelemben vett keleti nyelvektől, amelyek oktatása különlegességük miatt különleges eljárással jár – ide számít a hosszú előkészítő oktatást igény kínai is – a modern nyelveket az akadémián az úgynevezett analitikus módszerrel kell oktatni.” – szól a Promemoria egy másik bekezdése.³⁹ Bárdos Jenőnek fent említett módszertani könyvében az analitikus módszer lényegében olvasásos, elemzésen alapuló módszert jelent: „A szöveg lehető legkisebb részeinek feltárása és aprólékos magyarázata. Tipikus iskolai eljárás, amely már az ókorban is ismeretes volt, majd legmagasabb tökélyre a francia eredetű szövegmagyarázó módszerekben jutott. Korábbi metodikákban analitikus módszernek is hívták.”⁴⁰ Az analitikus módszer, az úgynevezett „bal féltekés” emberek kerülnek előtérbe. Bárdos két lehetséges módszert tart fontosnak a nyelvtanítás esetében: az egyik a holisztikus, a másik a szelektív módszer.⁴¹ Az első az úgynevezett „bal féltekés”, analitikus elméknek való, amely tulajdonképpen egy preszkriptív módszer, s nagy korrektségi fokot képes elérni.⁴² (előbb megtanulok minden szabályt, aztán jöhet a szöveg). A szelektáló módszer belátja, hogy sürgősségtelen, egyes esetekben lehetetlen ez a teljességre törekvés. A nyelvtani szerkezetek válogatása történhet becslött nehézségi fokuk, vagy hasznosságuk alapján. Nem tudjuk, hogy ezek a „méretekre szabott” pedagógiai nyelvtanok rendelkezésre álltak-e. Egy bizonyos, az oktatás anyanyelv–idegen nyelv relációban történt, mégpedig a legismertebb alapelvek, a kontrasztivitás elve alapján⁴³ (Így van németül, ennyiben különbözik tőle a perzsa.)

Közben modern idők jöttek, az Akadémia hipermodern épületet kapott a Bolzmangasse 8 szám alatt, s új oktatási elméletek jöttek: szenzomotoros tanulási stílus, az extrovertált személyiségtípus fejlesztése, diplomáciai szaknyelv és a grammatikai interiorizáció látens állapota között összefüggés kibontása – csupa olyan módszertani nívó, amelynek a sikeréért meg kellett küzdeni a profeszoroknak is. De: több mint izgalmas belegondolni abba, hogy mindez micsoda energiabefektetést kívánt a hallgatóktól. Ráadásul az akadémiai „Zögling” általános személyiségjegyének kellett hogy legyen az önsanyargató maximalizmus (a jelenség nem elszigetelt, ugyanezzel találkozunk az éppen ezekben az időkben útjára indult pesti Eötvös Collegium növendékeinél is.). Majd egy újabb pedagógiai kísérlet: „Egységében látni a világot” – a diplomata mint nyelvész és filozófus „A nyelv nem magáról beszél, hanem arról, ami van, vagy ami vélhető. De mivel a nyelv nyílt választásból és nyílt kérdésből utal az idő és a jövő nyitottságába, teljességébe és távolába, kirajzolódik a »jelenváló« emberi világ messzi horizontja. Ezért hallgatjuk azt, aki történeteket mesél.” – idézi Hans-Georg Gadamer német filozófust Tefner Zoltán idézett munkájában.⁴⁴ A „fecsegő”, szereplésre kész Zögling került előtérbe, a nyelviskolák tanárainak kedvelt típusa. Hogy mennyire, nem tudjuk,

mint ahogy azt sem, hogy a Bárdos által megjelölt típusok mennyire voltak jelen a Bolzmann-gassén folyó nyelvoktatásban (a bécsi nép a szinte fényűzően berendezett épületet előszeretettel csak „Hotel Bolzmann-gasse” néven emlegette).

Összefoglalás

A növendékek közös nagykövetek, külügyminiszterek lettek: Csáky Imre, Ugron István⁴⁵, aki 11 nyelven beszélt, s a nagyon Művelt Burián István⁴⁶. Összefoglalásként megint csak egy idézetrel jövünk elő: „Külföld és belföld következményeiben és kihatásaiban jelentős intézménynek tekintette és tekinti az akadémiát. A legfontosabb hozadék az, hogy a hallgatók közül sokan vitték sokra. S amikor már a Monarchia nem is létezett, az ott végzett növendékek az utódállamokban még mindig országuk külügyi sikereiért dolgoztak, sokszor egymás ellenfeleiként. Ilyen volt a sok közül a Horthy-korszak magyar királyi külügyminisztere, a fent többször idézett Csáky Imre (1882–1961). S még nagyon sokan mások. A birodalom sem azért hullott szét, mert az egykori „Zöglínek” rosszul végezték a dolgukat, hanem azért, mert a nemzetközi körülmények ezt a sorsot szánták neki. Nem azért volt a katasztrófa, merthogy az intézet rosszul válogatta, vagy tanította növendékeit. Valamennyien egy olyan eszme és birodalom szolgálatában éltek le az életüket, amelyet lehet konzervatívnak, vagy elavultnak nevezni, de diplomatáit nem lehet szolgálati lazasággal, vagy hűtlenséggel vádolni. A nagy világgégés négy éve alatt közülük senki sem állt át az ellenséghez, senki sem kémkedett, senki sem tagadta meg a parancsot. Egy sajátos történeti-szociológiai képződmény utolsó mohikánjai voltak, akiket úgy hívtak a régi monarchiában, hogy „Dienstadel”, – „szolgálati nemesség”. Még akkor is, ha közülük származásilag nem is mindenki tartozott a nemesek közé.”

JEGYZETEK / NOTES

1. Kissinger, Henry (2000): Diplomácia. Panem Könyvkiadó, Budapest. 54–59. old.
2. Tefner Zoltán (2007): Az Osztrák–Magyar Monarchia lengyelpolitikája 1867–1914. L’Harmattan Kiadó.
3. Tefner Zoltán (1996): Az 1863-as lengyel felkelés és az európai politika. Lénia, Érd.
4. Tefner Zoltán (2018): Nyelvtanítás a bécsi Keleti Akadémián 1754–1918. GlobEdit, Riga.
5. Bárdos Jenő (2000): Az idegen nyelvek tanításának elméleti alapjai és módszertana. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
6. Pfusterschmid-Hardenstein, Heinrich (1989): Von der Orientalischen Akademie zur K. u. K. Konsularakademie. Eine Maria-Theresianische Institution und ihre Bedeutung für den auswärtigen Dienst der Österreichisch–Ungarischen Monarchie. In: Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Szerk.: Adam Wandruszka és Peter Urbanitsch.

- Band VI. Die Habsburgermonarchie im System der internationalen Beziehungen. 1. Teilband. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien. 125. old.
7. Tefner Zoltán (2018): 8. old.
 8. Pfusterschmid-Hardtenstein, Heinrich (1989): 137. old.
 9. Uo. 125. old.
 10. Tefner Zoltán (2018): 9. old.
 11. Pfusterschmid-Hardtenstein, Heinrich (1989): 137. old.
 12. A fanariótákról lásd összefoglalóan: Bosrsi Kálmán Béla (2018): Elvetélt bizánci reneszánszból Nagy-Románia. Egy állameszme etnogenézise. Magyar Szemle Könyvek, Budapest.
 13. Matsch, Erwin (1986): Der Auswärtige Dienst von Österreich(-Ungarn) 1720–1920. Wien-Köln. 78. old. Fontos előzmény: a 17. század végén működött már egy képző tanfolyam Bécsben, Giovanni Bp. Podesta vezetése alatt, de ez a forma idővel megszűnt. [Fazekas István bécsi magyar levéltári delegátus írásbeli közlése]. In: Tefner Zoltán (2018): 10. old.
 14. Tefner Zoltán (2018): 10. old.
 15. Uo.
 16. Uo. A megállapítás alapja: Giddens, Anthony (1999): Soziologie. Nausner & Nausner, Graz-Wien. 370. old.
 17. Idézi: Pfusterschmid-Hardtenstein, Heinrich (1989): 139. old.
 18. Tefner Zoltán (2018): 10. old.
 19. Uo.
 20. Haus-, Hof- und Staatsarchiv (a továbbiakban HHStA). Min. des Äussern. Archiv der Konsularakademie 1770–1828. Karton 52.
 21. Tefner Zoltán (2018): 11. old.
 22. HHStA. Min. des Äussern. Archiv der Konsularakademie 1770–1828. Karton 52.
 23. Tefner Zoltán (2018): 11. old.
 24. Uo.
 25. HHStA. Min. des Äussern. Archiv der Konsularakademie 1770–1828. Karton 52.
 26. Tefner Zoltán (2018): 11. old.
 27. Skalweit, Lena (2017): Dolmetscher und ihre Ausbildung im Zeitalter der europäischen Expansion. Osmanisches Reich und Afrika. Berlin: Frank & Timme.
 28. Lásd: Joukova, Alexandra (2002): Dolmetscher- und Sprachausbildung an der orientalischen bzw. diplomatischen Akademie in Wien. Masterarbeit, Universität Wien. A latin nyelv mint minőségi bélyeg: „die Ordnung der Logik”.
 29. Tefner Zoltán (2007): 271–276. old.
 30. Uo. 322–334. old.
 31. HHStA. Min. des Aeussern. Adm. Reg. Archiv der Orientalischen Akademie bzw. Konsularakademie. F 8. Karton360. Organisationsentwurf für die Orientalische Akademie. Jänner 1886. In: Tefner Zoltán (2018): 19. old.

32. Michael Freiherr Pidoll zu Quintenbach (1851–1941): osztrák pedagógus, az intézet igazgatójaként 1898 és 1904 között vett részt annak átszervezésében.
33. HHStA. Min. des Aeussern. Adm. Reg. Archiv der Orientalischen Akademie bzw. Konsularakademie. F 8. Karton 364. Promemoria betreffend die Reorganisation der k. u. k. Orientalischen Akademie 1898. In: Tefner Zoltán (2018): 19. old.
34. Tefner Zoltán (2003): 20. old.
35. HHStA. Min. des Aeussern. Adm. Reg. Archiv der Orientalischen Akademie bzw. Konsularakademie. F 8. Karton 364. Promemoria betreffend die Reorganisation der k. u. k. Orientalischen Akademie 1898. A törököt még mindig heti 31 órában oktatták úgy, hogy az órát mind az öt évfolyamra elosztották. A korábban oly nagy jelentőségű arab már csak heti 4, a perzsa pedig csak 2 órát kapott. 34. old. b. b. Orientalische Section. A tervezet egyébként más tantervi részeknél is gyakran hivatkozik az „ökonómiára”, s a nyelvészeti előadások számát korlátozni igyekszik a kiscsoportos, direkt oktatási formák javára: „[...] mit Rücksicht auf die gebotene Ökonomie des Lehrplanes musste von der Beibehaltung specieller Vorlesungen über diese Fächer abgesehen werden.”
36. Uo.
37. Uo. HHStA. Min. des Aeussern. Adm. Reg. Archiv der Orientalischen Akademie bzw. Konsularakademie. F 8. Karton 364. Promemoria betreffend die Reorganisation der k. u. k. Orientalischen Akademie 1898. A törököt még mindig heti 31 órában oktatták úgy, hogy az órát mind az öt évfolyamra elosztották. A korábban oly nagy jelentőségű arab már csak heti 4, a perzsa pedig csak 2 órát kapott. 34. old. b. b. Orientalische Section. A tervezet egyébként más tantervi részeknél is gyakran hivatkozik az „ökonómiára”, s a nyelvészeti előadások számát korlátozni igyekszik a kiscsoportos, direkt oktatási formák javára: „[...] mit Rücksicht auf die gebotene Ökonomie des Lehrplanes musste von der Beibehaltung specieller Vorlesungen über diese Fächer abgesehen werden.” In: Tefner Zoltán (2003)
38. Tefner Zoltán (2003): 20–21. old.
39. Uo.
40. Bárdos Jenő (2000): 56. old.
41. Uo.
42. Uo.
43. Uo. 57–59. old.
44. Gadamer, Hans-Georg – Koselleck, Reinhart (2000): *Historik, Sprache und Hermeneutik*. Tübingen. In: Tefner Zoltán (2003): 26. old.
45. Tefner Zoltán (2011): Ugron István és a német politika 1918 áprilisában-májusában. In: Századok, 2011/6.
46. Tefner Zoltán (2016): István Burián and the Settling of the Polish Issue during the First World War. In: Prague Papers on History of International Relations 2016/2.

FELHASZNÁLT IRODALOM / REFERENCES

- Bárdos Jenő (2000): Az idegen nyelvek tanításának elméleti alapjai és módszertana. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- adamer, Hans-Georg – Koselleck, Reinhart (2000): Historik, Sprache und Hermeneutik. Tübingen.
- Joukova, Alexandra (2002): Dolmetscher- und Sprachausbildung an der orientalischen bzw. diplomatischen Akademie in Wien. Masterarbeit, Universität Wien.
- Kissinger, Henry (2000): Diplomácia. Panem Könyvkiadó, Budapest.
- Matsch, Erwin (1986): Der Auswärtige Dienst von Österreich(-Ungarn) 1720–1920. Wien-Köln.
- Pfusterschmid-Hardenstein, Heinrich (1989): Von der Orientalischen Akademie zur K. u. K. Konsularakademie. Eine Maria-Theresianische Institution und ihre Bedeutung für den auswärtigen Dienst der Österreichisch–Ungarischen Monarchie. In: Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Szerk.: Adam Wandruszka és Peter Urbanitsch. Band VI. Die Habsburgermonarchie im System der internationalen Beziehungen. 1. Teilband. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- Skalweit, Lena (2017): Dolmetscher und ihre Ausbildung im Zeitalter der europäischen Expansion. Osmanisches Reich und Afrika. Berlin: Frank & Timme.
- Tefner Zoltán (1996): Az 1863-as lengyel felkelés és az európai politika. Lénia, Érd.
- Tefner Zoltán (2007): Az Osztrák–Magyar Monarchia lengyelpolitikája 1867–1914. L'Harmattan Kiadó.
- Tefner Zoltán (2011): Ugron István és a német politika 1918 áprilisában-májusában. In: Századok, 2011/6.
- Tefner Zoltán (2016): István Burián and the Settling of the Polish Issue during the First World War. In: Prague Papers on History of International Relations 2016/2.
- Tefner Zoltán (2018): Nyelvtanítás a bécsi Keleti Akadémián 1754–1918. GlobEdit, Riga.